

A zene transzcendenciája

Kérem, engedjék meg, hogy egy személyes történettel kezdjem.

17 éves voltam, 3. gimnazista a Kölcsey Ferenc Gimnáziumban, amikor a Nagyhéten, a Pesti Ferences Templomban részt vehettem Bach Máté Passiójának előadásán. Nem volt teljesen ismeretlen előttem a klasszikus zene, édesanyán zenetanár, átestem, mint a kanyarón a gyerekek számára rendezett ifjúsági Filharmónia koncerteken is, azt sem tudom mondani, hogy ne lett volna hatással rám korábban is néhány zenemű, de a templomban, ott valami más történt. Valami elemelt a földtől és transzcendens állapotba kerültem, amelynek hatására a templomból kijövet egyértelműen világos volt a számomra kijelölt út, zenész leszek. Nem akarom untatni Önöket a további részletekkel, hogyan küzdöttem meg a 10 év lemaradással, hogyan kerültek utamba sorba a jobbnál jobb tanárok és mentorok, hiszen nem ez a mai beszélgetésünk tárgya.

(Lotti: Crucifixus)

Az előbbi vallomásnál fontosabb és érdekesebb Szent Ágostoné,

„Mennyit sírtam himnuszaid és énekeid közben, zengő templomok hangjaitól megindítva! E hangok fülembé ömlöttek, az Igazság szétáradt szívemen, kegyes érzés szökött elő belőle, könnyeim folytak s boldog érzés fogott el sírásom közepette.”

Vagy másutt egyenesen a zenei interpretációról beszél:

„Már szorosabban font be a fül gyönyörűsége és leigázott: de te kioldottál és megszabadítottál engem. A dallamokban, amelyeket igéid éltetnek, mikor édes és művészi hangon énekelik őket, megvallom, most is megnyugvást találok... úgy tűnik fel nekem, hogy olykor több tisztességben részesítem őket, semmint illik, amikor tudniillik úgy érzem, hogy lelkünket a hit tüzeiben áhítatosabb és forróbb indulatra készítetik maguk e szent igék, ha így énekelik őket, mint készítenék akkor, ha nem így énekelnék őket.”

Vagy ami számomra a legfontosabb üzenet, az ember és zene kapcsolatáról:

„Mintha lelkünk különböző érzelmeinek megvolna a nekik megfelelő hang- és dalárnyalata, amely valami titkos egyetértés folytán idézi fel ezeket az érzelmeket.”

A zene erejéről:

„Ennek ellenére, ha megesk velem, hogy az ének jobban indít meg, mint a szöveg, melyet énekelnek: megvallom, büntetendő vétékbe estem, s ilyenkor jobb szeretném, ha nem is hallanám az énekest.”

Dr. Martinus Luther még messzebb ment a zene magasztalásában:

„Egész szívemből dicsérem és magasztalom a zene szabad művészetét, Istennek ezt a szép és pompás adományát... Most ennek a nemes művészetnek, amely olyan nagy, hogy azt semmilyen ékesszólással nem lehet elmondani, a hasznáról kell beszélnem. Azt az egyet elmondhatom és ezt a tapasztalat is igazolja, hogy Isten szent igéje után semmit sem kell úgy méltányolni és magasztalni, mint a Musicát, mégpedig azért, mert a zene az emberi szív minden megmozdulásának uralkodója; hatalma és ereje van az ember felett, és mivel uralkodik rajta, sokszor vezeti és legyőzi őt.”

Luther írása foglalkozik a zene a teremtéssel egy időse voltával, a bibliai vonatkozásokkal, az emberi hang sokszínűségével, sőt még a zenét nem szeretőkkel is:

„Aki ezt a zenét nem szereti és akinek lelkét az ilyen bájos csodamű nem indítja meg, az faragatlan tuskó, és nem érdemli meg, hogy az efféle kedves zenét hallgassa, hanem a vad számarordítás kórusa, a kutyák vagy disznók éneke való neki.”

Szeretnék még lejátszani néhány apró részletet Milos Forman Amadeus című filmjéből is, amely szintén érdekes gondolatokat fejteget a zenei tehetségről, a kiválasztottságról.

Ezekhez az előzményhez nehéz hozzá tenni bármit is.

Tudományosat egy keveset lehetne, de nem érdemes. Lehetne beszélni például a zene csontvázáról: a hangról, a rezgésekről, a frekvenciáról, a ritmusokról, a harmóniáról, a hangszínekről. Végigkísérhetnénk a zene történetét az őskortól napjainkig. Formailag elemezhetnénk, esztétikailag értekezhetnénk egy-egy műről.

A lényeg azonban nem fejthetnénk meg. Mint ahogy nem tudjuk lelkünk funkcióit sem elemezni, homályosan tudjuk, miért nevetünk, miért sírunk, színes érzelmi skálánk kialakulásának és működésének okait sem ismerjük. Képzeljük el, hogyan is magyarázhatnánk meg azt a tényt, hogy zenei hangok egymásutánjával, vagy egyidejűségével kiválthatjuk mesterségesen is ugyanezeket az érzelmeket, és ráadásul ugyanaz a zene többnyire ugyanazt az érzelmet váltja ki különböző emberekben, akiknek előtte még csak hasonló hangulatban sem kell lenniük. Ráadásul megérezhetnek olyan érzelmeket is, amelyeket még sohasem éltek át. A zene elragadja, és megvilágosítja őket. Sokan persze ezt tagadják, azt állítják, hogy a zene nem más, mint csupán az előbb említett rezgések, frekvenciák, ritmus, és harmóniaképletek váltakozása. De hiszen vannak Isten tagadók is. Az ő zenéjükön és zenélésükön érezzük is ezt a földhöz ragadtságot.

Persze itt vannak a további kérdőjelek is. Mint az Amadeus film is felveti, és sajnos minden nap találkozhatunk a problémával, hogy nem minden Isten követő jó művész, és nem minden jó művész tudatos Isten követő. Sőt vitatkoznék Lutherrel is, számtalan a zenére érzéketlen ember takar jó és érzékeny szívet.

Érdekes további felvetés, hogy számtalan olyan embert ismerek, aki maga semmilyen zenei hangot nem tud produkálni még énekelve sem, és mégis megszállott rajongója a zenének. Fordítva is igaz, sok kiválóan éneklő embert hidegen hagy pontosan a zene transzcendenciája, és megelégszik a zene szórakoztató változatával is.

Itt röviden kitérnék az alapvetően kétféle zene kérdésére is.

Nem szeretnék értékes és nem értékes, komoly és könnyű zenéről beszélni, mint ahogy szakrális és világi zenéről sem. Vissza szeretném utasítani a bűnös és a lélekápoló zene meghatározásokat is.

Úgy gondolom alapjában véve kétféle zene van: a földhöz ragadt, és a megfoghatatlan, a transzcendens. Míg az előbbi érzékeinkre hat, mint egy jó palacsinta, az utóbbi megtalálja az utat a lelkünkhöz, és képes minket a katarzishoz, a megtisztuláshoz elvezetni.

Ezt alátámasztandó szeretnék még valamire kitérni.

Pont Luther volt az, aki egy kötetnyi népéneket adatott ki egyházi szövegekkel. Ez képezi az evangélikus egyházi zene alapját. Ismerjük a katolikus népénekeket, spirituálékat és a Taizé dalokat is. Ezek liturgiai szempontból ugyan fontosak, de zenei szempontból azonban legfeljebb a palacsinta kategóriába sorolhatók. A szöveg, illetve az előadás szituációja az, amely esetleg emel minket a földről, nem maga a zene. Szeretnék itt bejátszani egy néger keresztény együttes felvételét. A zene csodálatos, de ha nem tudunk angolul, bármelyik egyéb pop dallal összetéveszthetnénk. (Take 6.)

Hallgassuk meg ezzel szemben, hogy kezdődik Bach János Passiója. Már az első hangoknál halljuk érezzük a mérhetetlen szenvedést, a kórus megszólalásában pedig benne van a hit, hogy van, akihez lehet könyörögni. (Bach: János Passió)

Persze így könnyű. A szöveg és a téma azért mégiscsak adott. De ugyanezt el tudja érni a zene szöveg nélkül is.

Ha pl. egy Brahms szimfóniát hallgatunk, ott is már rögtön a megszólaláskor pontosan tudjuk, hogy nem egy könnyű időmulatásban lesz részünk, hanem valaki el fogja mesélni életének nagy küzdelmeit, vágyait, szerelmeit, sikerét, kudarcát és a végén talán még egy kis remény is megcsillan. Mi pedig vele együtt át tudjuk élni ezt a küzdelmet még akkor is, ha velünk ilyen kaliberű élmények eddig még nem történtek. Egy órára mi is a nagy hős szerepében érezhetjük magunkat.

Mennyi vívódás, szorongás, szomorúság, mégis mennyi vágy és erő az újból és újból való felállásra. (Brahms: 1. Szimfónia)

Sajnálom, hogy nem tudtam semmi egzakt tudást ma átadni, de remélem azért sikerült néhány gondolatot felvetnem, amely talán még a zenéléssel, vagy az aktív zenehallgatással foglalkozókban is elindíthatott néhány apró hullámot.